

KOTLOMANITOVA G.

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

SOCIAL COMPETENCE AS A CONDITION OF THE PROFESSIONAL IDENTITY OF SPECIALIST IN THE SPHERE OF SOCIAL WORK

Definitive analysis of the concept of social competence is carried out. Social competence is considered in the light of human abilities, social knowledge and skills that provide individuals with social adaptation, social awareness, enable achieving the optimal match between the person and the conditions of society. The correlation of social competence with the professionally necessary qualities of a specialist in the sphere of social work is determined. The profession of a social worker is aimed at social sphere, social interaction with persons who need professional assistance and support. Therefore, the condition of professional identity is the social orientation and the presence of social qualities. It has been established that the specific personal characteristics of a social worker that are necessary for him to carry out a successful professional activity, are similar to the content and basic components of social competence.

It is determined that the social competence of the individual is single integrative personal formation, a set of social knowledge, abilities, values, and experience, providing a harmonious interaction between man and society. This characteristic is identical to a professional portrait and professional requirements for a social worker. Different interpretations of the structure of social competence in scientific researches are analyzed. It is noted that the knowledge, value, personality, activity components correspond to the general and professional competencies, the formation of which is necessary in the process of preparation of applicants for higher education in the specialty Social work.

The author generalizes that the formation of the social competence of a future specialist in the sphere of social work is a necessary condition for his professional development and should be ensured in the process of training in a specialty at all levels of higher education. However, social competence is not a constant characteristic. Its further development involves professional identity, professional growth and is possible through non-formal and informal education.

Keywords: *competence, social competence, professional competence, professional identity, professional and personal qualities, social work, social worker.*

Стаття надійшла до редакції 02.02.2018 р.

УДК 378:37.091.12.011.3 – 051:94

ІРИНА КУЛИК

Національний університет “Чернігівський колегіум” імені Т.Г.Шевченка

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІСТОРІЇ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР

У статті визначаються найважливіші педагогічні умови підготовки майбутніх учителів історії до інноваційної діяльності в контексті інтеграції України в європейський освітній простір. Визначальною педагогічною умовою формування готовності майбутніх учителів історії до інноваційної діяльності є створення в навчальних закладах інтерактивного освітнього середовища: організація активної педагогічної взаємодії між викладачем та студентами, посилення ролі самостійного навчання та практичної складової професійної підготовки студентів; вивчення світового педагогічного досвіду.

Ключові слова: педагогічні умови, інноваційна діяльність, інтерактивне середовище, трансдисциплінарний підхід.

Постановка проблеми. У контексті інтеграції України в європейський освітній простір питання інноваційного навчання набуло актуальності. Характерною ознакою нової парадигми освіти є інноваційність – здатність до оновлення, удосконалення. Головною функцією освіти визнається розвиток особистості. Освіта має забезпечити кожному, хто навчається, умови для розвитку природних можливостей. Розв'язання складних проблем можливе лише на основі ефективної професійної підготовки вчителя, здатного до інноваційної діяльності, оскільки зі зміною вимог до ходу й результатів педагогічного процесу змінюються і вимоги до професійної підготовки фахівців. В умовах формування загальноєвропейського простору

© І. Кулик, 2018

очевидним стає запит на професіоналізм вчителя, його готовність до інноваційної діяльності. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває проблема трансформації змісту професійної підготовки студентів педагогічних навчальних закладів в напрямку розвитку в них готовності до інноваційної діяльності. Успіх у вирішенні проблем європейської цивілізації значною мірою залежить від педагогів, як носіїв сучасних змін і трансформацій в суспільстві, особливе місце серед яких займають учителі історії. Історія як предмет має надзвичайно важливу роль у формуванні сучасних суспільних відносин: історія озброює особистість знаннями історичного досвіду, що дозволяє правильно оцінювати сучасні політичні і соціальні процеси з урахуванням глобальних, регіональних та національних вимірів; історичні знання навчають цінувати та поважати думку інших; розвивають здатність сприймати та аналізувати інформацію критично і відповідально, через діалог, через пошук історичних доказів та свідчень, через відкриті дебати; історичні дисципліни виховують такі важливі у сучасному суспільстві риси особистості, як толерантність, громадянська відповідальність; історичні знання допомагають молоді усвідомити себе не тільки представниками певної країни чи регіону, але й громадянами Європи і світу.

Тому надзвичайно актуальною сьогодні є проблема професійної підготовки учителів історії до інноваційної діяльності у контексті сучасних євроінтеграційних процесів. Проте проблема ефективної професійної підготовки учителів історії в реаліях сьогодення залишається недослідженою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з теми. До питань, пов'язаних з вирішенням завдань професійної підготовки майбутніх учителів, зверталися багато науковців. Зокрема, структуру професійної компетентності досліджували такі вчені як Н. Бібік, С. Бондар, І. Зимня, В. Краєвський, В. Луговий, О. Пометун, О. Савченко, А. Хуторський, І. Черемис та ін. Теоретичні основи інноваційної діяльності в освітній сфері досліджували О. Арламов, Л. Ващенко, В. Лапін, І. Підласий, М. Поташич, А. Хуторський, Т. Яровенко та ін. Суттєві ознаки інновацій обґрунтували І. Дичківська, Л. Буркова, В. Сластьонін, В. Химинець та ін. Проблемам розвитку особистості в педагогічному процесі було присвячено чимало досліджень провідних вчених, серед яких Л. Виготський, Л. Занков, І. Лернер, А. Маслоу, Р. Роджерс та ін. Психолого-педагогічні концепції формування особистості педагога обґрунтували О. Акімова, І. Бех, Н. Кузьміна, С. Максименко та ін. Проблеми загальнопедагогічної підготовки вчителя досліджували С. Гончаренко, О. Дубасенюк, М. Євтух, В. Луговий, О. Сухомлинська та ін.

Водночас варто зазначити, що, незважаючи на підвищений інтерес науковців до проблематики інноваційної діяльності, у сучасних педагогічних розвідках недостатня увага приділяється питанню формування готовності студентів педагогічних вищих навчальних закладів до інноваційної діяльності.

Мета статті полягає у визначенні й обґрунтуванні педагогічних умов формування готовності до інноваційної діяльності майбутнього учителя історії в контексті інтеграції України в європейський освітній простір.

Виклад основного матеріалу. Сучасні політичні, соціально-економічні процеси в інформаційному суспільстві актуалізували проблему інноваційного навчання. Інноваційність є однією з домінуючих тенденцій розвитку людства, що забезпечує стабільність і розвиток соціуму, а також є ключовим фактором ефективного співіснування у світовому співтоваристві, успішного реагування на різноманітні цивілізаційні виклики. Інновації в педагогіці пов'язані із загальними процесами суспільного розвитку, глобальними екологічними проблемами, інтеграційними процесами в освітній сфері. У цьому контексті особлива увага у системі професійної підготовки вчителя має відводитися його здатності до інноваційної діяльності.

Аналіз освітніх документів держав-членів Європейського Союзу дозволяє зробити висновок про те, що інноваційна спрямованість є однією із загальних тенденцій розвитку освіти в європейському просторі. Результатом діяльності ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, Європейської Комісії та інших організацій на початку XXI ст. стало обґрунтування основних шляхів оновлення змісту освіти в країнах Європи: перехід до компетентнісного підходу в освіті, введення інтегративних предметів, індивідуальних програм; стандартизація змісту навчання; впровадження особистісно орієнтованої парадигми освіти. Перед школою постала проблема заохочення розвитку особистості учня, його фізичних і розумових здібностей, усвідомлення цінності здоров'я як умови якісного життя; спрямування педагогічного процесу на розвиток соціально активної особистості, створення мотивації до безперервного навчання.

Педагогічний процес у вищій школі – це процес цілеспрямованої діяльності викладача з метою створення умов для розвитку особистості майбутнього фахівця. Цей процес передбачає не лише отримання студентом сукупності необхідних професійних знань, а й формування необхідних фахових умінь, навичок; системи цінностей, що становлять загальний рівень розвитку людини. Підготовка майбутнього учителя історії повинна відповідати реаліям сьогодення й сучасним вимогам щодо педагогічного процесу. Студент має знати зміст стандартів освіти, програм і підручників, володіти сучасними технологіями, бути здатними до інноваційної діяльності.

Отже, вища школа повинна підготувати фахівця, зорієнтованого на динамічні зміни в сучасному світі. Тому, на нашу думку, головна мета педагогічного процесу в вищій школі на сучасному етапі – формування здатності до інноваційної діяльності: розвиток різноманітних форм мислення студентів, їхніх творчих здібностей, соціально-адаптаційних можливостей. На сучасному етапі розвитку суспільства недостатньо

знань і умінь, а необхідне систематичне оновлення професійної освіти для того, щоб майбутній фахівець був здатний ефективно діяти у складних, швидко змінюваних умовах.

В педагогічній літературі під інноваціями розуміють створення нового в системі освіти: нові пріоритети, підходи, визначення необхідних умінь і навичок. Інновації – комплексні зміни, поліпшення, удосконалення ходу педагогічного процесу з метою отримання оптимальних результатів. Інновації охоплюють різні компоненти навчально-виховного процесу: мету, завдання, зміст, форми взаємодії учителя та учнів, методи тощо. Змістовні інновації конкретизуються у навчальних планах, програмах, підручниках, посібниках, дидактичних матеріалах. Основу і зміст інноваційних освітніх процесів становить інноваційна діяльність. Продуктом інноваційної діяльності є нові оптимальні форми навчання, засоби (дидактичні, матеріальні, інформаційні, організаторські тощо); ефективні методи навчання. Носієм педагогічних інновацій виступає вчитель, який володіє критичним мисленням, здатністю до творчої діяльності (Баханов, 2005, с. 86-89).

Аналіз психолого-педагогічної літератури з предмета та досвід педагогічної діяльності дають нам підставу виділити сукупність педагогічних умов, що сприяють формуванню готовності майбутніх учителів історії до інноваційної діяльності.

У філософському словнику “умова” визначається як категорія, в якій відображено універсальні відношення речі до тих факторів, завдяки яким вона виникає й існує (Шинкарук, 1986, с. 703).

У словнику сучасної української мови поняття “умова” тлумачиться як “необхідна, обов’язкова обставина для існування або здійснення чого-небудь” (Універсальний словник..., 2005, с. 774).

Отже, поняття “умова” трактується як фактор, рушійна сила будь-якого процесу, явища; чинник, що уможливає здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь. Таким чином, до педагогічних умов можна віднести сукупність взаємопов’язаних заходів, які цілеспрямовано створюються в педагогічному процесі, реалізація яких позитивно впливає на підвищення ефективності педагогічного процесу.

На нашу думку, інтерактивні технології навчання найбільш повно забезпечують комфортні умови для інтелектуального, соціального й духовного розвитку студентів; а також сприяють вихованню особистості, здатної до самоосвіти, саморозвитку, самовдосконалення.

Інтерактивний – здатний до активної взаємодії (від англ. *inter* – взаємний, *act* – діяти). Інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність (Пометун, & Пироженко, 2004, с. 9).

На нашу думку, визначальною педагогічною умовою формування готовності майбутніх учителів історії до інноваційної діяльності є створення інтерактивного освітнього середовища:

– організація активної педагогічної взаємодії між викладачем та студентами, коли і викладач і студенти є суб’єктами навчання;

– посилення ролі самостійного навчання;

– створення комфортних умов для навчально-пізнавальної діяльності, виховання емоційно-вольової сфери й здатності до самореалізації студента;

– посилення практичної складової професійної підготовки студентів, що забезпечить зв’язок методики викладання дисциплін з навчальними планами школи;

– формування професійно орієнтованої мотивації студентів (створення емоційно-ціннісного середовища, що мотивує студентів до накопичення педагогічного досвіду й формує систему ціннісних орієнтацій);

– залучення студентів до різних видів практик, науково-дослідницької діяльності; участі в науково-практичних конференціях на професійну тематику, у конкурсах педагогічної майстерності, презентаціях, олімпіадах тощо;

– основою здобуття педагогічних знань повинно бути виконання різноманітних інтелектуальних дій, таких як: доведення, абстрагування, узагальнення, виділення головної думки тощо.

Науково-методичне та матеріально-технічне забезпечення як педагогічна умова формування готовності майбутніх учителів історії до інноваційної діяльності передбачає: створення нових навчальних програм, навчальних посібників, підручників, методичних рекомендацій для професійної підготовки вчителів історії, розроблених з урахуванням майбутньої діяльності в сучасних умовах створення загальноєвропейського освітнього простору. Змістове забезпечення педагогічного процесу передбачає формування у майбутніх учителів історії системи знань: з історичних, психолого-педагогічних дисциплін; про сутність сучасних європейських та світових тенденцій в освіті; формування системи професійних вмінь і навичок.

Для підготовки учителя історії важливе значення мають такі дисципліни, як “Історія та загальнотеоретичні основи педагогіки”, “Шкільний курс історії та методика його викладання” та ін. Зокрема, у процесі вивчення методики викладання історії студенти набувають практичних вмінь моделювання уроків (традиційних, інтерактивних, лабораторно-практичних занять). Майбутні вчителі отримують знання про зміст програм і підручників, навчально-методичних комплексів; вчать організовувати дослідницьку діяльність учнів; формують вміння доцільно добирати методи, форми, засоби педагогічної діяльності; активно взаємодіяти з учнями; оволодівають прийомами активізації пізнавальної діяльності учнів тощо.

Програмою “Історія та загальнотеоретичні основи педагогіки”, “Шкільний курс історії та методика його викладання” передбачено проведення лекцій-презентацій, проблемних лекцій з елементами бесіди, музейних лекцій. Варто зазначити, що лекція передбачає не лише монологічний виклад матеріалу викладачем, але й активну участь студентів: відповідь на дискусійні питання, участь в обговоренні, виділення головної думки, з’ясування суті педагогічних явищ. Від студентів вимагається оцінювати та аналізувати інформацію, робити власні висновки. Основне завдання лектора полягає у систематизації навчального матеріалу з курсу та викладенні різноманітних точок зору щодо основних проблем.

Тематика практичних занять дозволяє студентам удосконалити, розширити, закріпити та систематизувати здобуті теоретичні знання щодо використання сучасних технологій навчання на уроках історії. На практичних заняттях перед викладачем стоїть завдання створення відповідного мікросередовища, яке б сприяло реалізації творчого потенціалу майбутніх вчителів, а також формуванню студента як суб’єкта майбутньої професійної діяльності. Під час практичних занять студенти працюють в парах або в групах з метою практичного підтвердження теоретичних положень навчальної дисципліни, розв’язання проблемних ситуацій. До практичного заняття студенти одержують завдання, виконання якого передбачає інтеграцію теоретичних знань та практичного досвіду. Студентам пропонується опрацювати наукову літературу, занотувати головну думку й виконати конкретні завдання.

Наприклад, з метою формування у студентів вміння організовувати інтерактивне навчання на практичних заняттях використовуються інтерактивні вправи: “Мозковий штурм”, “Мікрофон”, “Метод Прес”, “Коло ідей”, “Незакінчене речення” тощо. Так, у процесі ознайомлення з інтерактивними вправами студенти усвідомлюють, що саме така модель навчання дозволяє оптимально реалізувати педагогічні завдання.

Майбутні педагоги вчаться організовувати інтерактивну діяльність, диференційоване навчання, створювати проблемні ситуації, відпрацьовують уміння добирати відповідний роздатковий дидактичний матеріал до уроку історії тощо. Для перевірки знань студентів викладач створює педагогічні умови з метою реалізації їхнього творчого потенціалу й формування узагальненого уміння педагогічно мислити: робота в малих групах, дискусії на теми, пов’язані з різними аспектами їхньої майбутньої професійної діяльності; “міні-уроки”, ділові ігри, імітаційні ігри (імітація професійних ситуацій), ситуаційні вправи.

Ми плануємо організацію лабораторних занять. Для вирішення навчально-методичних завдань лабораторного заняття студентам буде запропоновано розв’язання педагогічних задач, моделювання уроків за інтерактивними навчальними технологіями, імітація професійних ситуацій. Таким чином, викладач систематично організовує навчальні ситуації для практичного застосування студентами результатів теоретичної підготовки.

Таким чином, поєднання теоретичної підготовки у професійному навчанні та інтерактивних технологій сприятиме формуванню необхідних професійних якостей майбутніх учителів. Активна участь студентів у змодельованих педагогічних ситуаціях сприяє практичному застосуванню ними умінь вирішувати не тільки типові задачі, які мають місце у педагогічній практиці, але й нестандартні випадки, що покликані сформулювати здатність до рефлексії.

Професійна підготовка студентів під час навчання у вищій школі потребує їхньої належної підготовки до виконання професійних функцій, вияву професійної придатності й самостійності. Тому необхідно оптимізувати проведення різних видів практик (активних, безвідривних); не скорочувати термін проходження практики за рахунок теоретичної підготовки. Безперечно, визначальним для майбутніх фахівців є досвід, здобутий ними під час проходження педагогічної практики в школах міста. Студенти узагальнюють педагогічний досвід, вивчають проблему впровадження досягнень сучасної психолого-педагогічної науки у практику, відпрацьовують уміння добирати адекватні конкретній педагогічній ситуації методи та форми навчально-виховної роботи, вирішувати конкретні професійні завдання.

Ми плануємо використати ключову ідею трансдисциплінарності: глобальне об’єднання різних академічних дисциплін (психолого-педагогічних, історичних, філологічних та інших) і педагогічної практики для розв’язання навчально-виховних проблем. При цьому реалізується здатність комплексного усвідомлення проблеми у нових ракурсах, вимірах та підходах.

На нашу думку, необхідно організувати майстер-класи (залучати найкращих учителів) для наочного ознайомлення з виконанням різних видів професійної діяльності. На практиці студенти вивчають й аналізують необхідну психолого-педагогічну літературу, що дозволяє поглибити й поповнити знання, отримані на лекціях і практичних заняттях. Студенти створюють і систематично доповнюють методичну теку розробками уроків, диференційованими завданнями, роздатковим матеріалом для дослідницької роботи учнів на уроках історії (робота з історичними документами, історичною картою, рекламою, карикатурою, плакатом тощо). Зв’язок студента зі школою допомагає адаптуватися до педагогічної атмосфери, в якій йому доведеться працювати. Трансдисциплінарність, на наш погляд, передбачає інтерактивний характер навчання.

На професійне становлення майбутнього фахівця, на нашу думку, впливають також наступні фактори:

– вивчення світового педагогічного досвіду, налагодження контактів з міжнародними організаціями, проведення спільних міжнародних заходів та проектів з проблем формування професійно-педагогічної компетентності;

– використання творчого потенціалу учителів-практиків, науковців, бізнес-структур, громадських об'єднань в удосконаленні навчально-виховного процесу;

Висновки. В умовах формування загальноєвропейського простору очевидним стає запит на професіоналізм учителя, його готовність до інноваційної діяльності. Особливо значущим в оновленні професійної підготовки майбутніх учителів є формування сучасного стилю професійної діяльності, особистісно-професійних якостей; здатності жити і працювати в інноваційному режимі, бути готовим до здійснення інноваційної діяльності. Підготовка майбутнього учителя історії до реалізації його завдань має орієнтуватися на формування професійних умінь, гуманістичного світогляду та психологічної готовності ефективно здійснювати інноваційну діяльність в конкретних умовах педагогічного процесу. Головним фактором у формуванні готовності до інноваційної діяльності є спеціально організовані умови навчання, які передбачають використання інтерактивних технологій навчання. **Актуальним напрямом подальших розробок** зазначеної проблеми є аналіз освітньо-розвивального потенціалу трансдисциплінарного підходу на різних етапах підготовки майбутніх учителів до інноваційної діяльності

Список використаних джерел

- Баханов К. О. Навчання історії в школі: інноваційні аспекти / К. О. Баханов. – Харків : Основа, 2005. – 125 с.
Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання / О. Пометун, Л. Пироженко. – Київ : А.С.К., 2004. – 191 с.
Універсальний словник української мови / [авт.-уклад. З. Й. Куньч]. – Тернопіль : Богдан, 2005. – 845 с.
Філософський словник / [авт.-уклад. В. І. Шинкарук]. – Київ : Головна редакція УРЕ, 1986. – 800 с.

References

- Bakhanov, K. O. (2005). Navchannia istorii v shkoli: innovatsiini aspekty [Навчання історії в школі: інноваційні аспекти]. Kharkiv: Osnova [in Ukrainian].
Kunch, Z. Y. (Comp.). (2005). Universalnyi slovnyk ukrainskoi movy [Універсальний словник української мови]. Ternopil: Bohdan [in Ukrainian].
Pometun, O. (2004). Suchasnyi urok. Interaktyvni tekhnolohii navchannia [Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання]. Kyiv: A.S.K. [in Ukrainian].
Shynkaruk, V. I. (Comp.). (1986). Filosofskiy slovnyk [Філософський словник]. Kyiv: Holovna redaktsiia URE [in Ukrainian].

KULYK I.

National University of Chernihiv Collegium named after T. Shevchenko, Ukraine

PREPARATION OF FUTURE TEACHERS OF HISTORY TO INNOVATIVE ACTIVITY IN THE CONTEXT OF INTEGRATION OF UKRAINE IN THE EUROPEAN EDUCATIONAL SPACE

The article defines the most important pedagogical conditions for the preparation of future teachers of history for innovation in the context of Ukraine's integration into the European educational space. The determining pedagogical condition for the formation of the readiness of future teachers of history to the challenges of today is the organization of the interactive educational environment in educational institutions: organization of active pedagogical interaction between the teacher and the students, when both the teacher and students are subjects of studying; strengthening the role of self student learning; creation of comfortable conditions for educational and cognitive activity; education of the emotional-volitional sphere and the ability to self-fulfillment of the student; strengthening of the practical component of professional training of students; study of world pedagogical experience; establishing contacts with international organizations; holding of joint international events and projects on the problems of formation of vocational and pedagogical competence; use of creative potential of teachers-practitioners, scientists, business structures, public associations in improving the educational process; use of the key idea of transdisciplinarity - global unification of various academic disciplines (psychological, pedagogical, historical, philological, etc.) and pedagogical practice for the solution of educational problems.

Scientific, methodological and logistical support as a pedagogical condition for the formation of readiness of future teachers of history for innovation activity includes: creating of the new training programs, tutorials, books, methodical recommendations for the professional training of history teachers, developed in the light of future activities in the current conditions for the creation of a pan-European educational space. The content provision of the pedagogical process involves the formation of future knowledge teachers of history in the system of knowledge: in historical, psychological and pedagogical disciplines; about the essence of modern European and world trends in education; formation of a system of professional skills and abilities.

Keywords: *pedagogical conditions, innovative activity, interactive environment, transdisciplinary approach.*

Стаття надішла до редакції 14.03.2018 р.